

Euskararen Irakaskuntza

Dominique Heguy
Marta Ithurbide

Denek badakigu gure mintzaira, euskara, azken urte hauetan galtzen ari zela. Ez ote zen zuhaitz zahar baten pare, azala zimurtua, adarrak kraskatzen ari, odol berri egiazko baten beharretan?

Laburzki ikusiko dugu, aihen zahar horri non eta nola ari zaizkion lotzen, gaurko egunean, txerto berri batzu. Lehenik, Unibertsitateetan; gero, Ikastola eta Eskoletan; azkenik, Gau-Eskoletan.

I. — UNIBERTSITATEETAN

Bordeleko unibertsitatean, bada irakasle bat, HARITSHELAR Jauna, laguntzaile batekin, SALINAS Anderea Lekeitiarra. Horiekin ari dira lanean: 25 euskararen ikasteko, 15 lizentziaren egiteko eta 8 ikasle doktorgoa prestatzen.

Tolosako unibertsitatean ere zenbait ari dira ikasten, ALLIERE Jauna buru delarik.

Pauen berdin, Eugène GOYHENETCHErekin.

Baionan «Institut d'Etudes Juridiques» horretan, hiru mailatan ari direnak, badira orotara hogeitar bat CHARRITTON Jauna irakasle.

Bertzalde, hor bertan, orain berrikitan hasirik eta ikasturte guztirako, asteazken oroz, ikasgai-sail bat eskaintzen du «Ikas»ek:

- gramatika: X. Videgain
- textu-azterketa: J. Haritschelhar
- hiztegia: P. Lafitte
- historia eta geografia: M. Goienetxe
- literatura: P. Xarritton

Norentzat horiek? Euskaltzaindiaren tituluak erdietsi nahi dituzten ikastolako eta bertze eskoletako ikasle guztientzat; eta berdin beren euskal kultura ondu nahi dutenentzat.

II. — ESKOLETAN

Lehenik ikusiko dugu zer egiten ahal den legearen arabera eta gero egiazki zer den eginik.

A) Ipar Euskal Herrian nola da euskarazko irakaskuntzaren aldeko frantses legea, gobernuko eta elizako eskoletan?

— Bigarren mailan: 11 urtetarik 14 urtetarainoko haurrentzako deus ez da. 15 urtetarik 18 urtetararte, hamar bat haur biltzen baldin badira, gobernua ordaintzen ditu hiru ordu aste oroz.

— Lehen mailan: Irakasle bakoitzak, euskaraz mintzatzen bada eta gurasoek galdegiten badiote, bere eskolan eta ordu-erdi egun oroz, irakats diezaieke euskara ikasi nahi duten haurrei.

— Ama-eskoletan: Lehen mailako eskoletan bezala. Bertzalde, gobernua ordaintzen ditu «irakasle ibiltariak»,¹ hauek ere hiru ordu aste oroz.

	AMA-ESKOLAK	LEHEN MAILA	BIGARREN MAILA	
	«Maternelle» 2-5 urte	«Elementaire» 6-10 urte	«Collège» 11-14 urte	«Lycée» 15-18 urte
IKASTOLA ²	dena euskaraz	euskara mintzaira nagusia		
GOBERNUAREN ESKOLAK	3 ordu euskaraz ibiltariak eginik	3 ordu irakasleak dakielarik	deus ez	3 ordu gobernua ordaindurik
ELIZAREN ESKOLAK	3 ordu euskaraz ibiltariak eginik edo berek ordaindu batek	3 ordu irakasleak dakielarik edo berek ordaindu batek	deus ez	3 ordu gobernua ordaindurik

B) Lege hori baliatuz, zer egiten da?

— Bigarren mailako eskoletan, erran nahi baita hamabost urtetarik unibertsitatean sartu arte.

Gobernuaren eskoletan, Lycée-etan, Baionan, Miarritzen, Donibane-Lohitzunen, banabertze hiru ordu astean; eta Euskal-Herri-tik kanpo, Akizen (Dax), Oloronen, Mont de Marsan-en oren bat edo beste.

Elizaren eskoletan, Baionan bertan «Villa Pia», «Largenté» eta «St Bernard»-en; Donibane Lohitzunen «St Thomas»-en, 9 ordu; gero Donapaleun eta Uztaritzeko seroretan.

— Lehen mailako eskoletan, sei urtetarik hamaika arte.

Gobernuaren eskoletan, hirurehun eta berrogeitamar bat erriert badira; larogeitalauk (84) euskara badakie. Horieta hamarre bakarrik egiten dituzte hiru oren euskaraz, hogeitamai-kak (31) zenbait ordu (bat edo bi) eta beste berrogeitairuek (43) ez dute ahal edo nahi egin. Herriz kanpo, Frantzia behere horie-tan, badira euskaldun erriert anitz, berriz plazerrez herrira jin litezkeenak.

Elizaren eskoletan, berrehun eta hirurogeitamar (270) bat erriert eta errientsa dira, ehun eta hogeí (120) bat euskara da-kitenak. Horieta, hogeik nonbait han, egiten dituzte hiru ordu euskaraz. Kontuan ukan behar da, gainera, Donibanen, Urruñan, Kanbon eta Hendaian ez dutela erriertek bakarrik egiten, bainan batasun berezi batzuek ordaindutako irakasle batzuez lagunduak direla (hala «Haize-Garbiak» Hendaian edo «Hauxoak» Doni-banen eta bertze).

— Ama-eskoletan.

Gobernuaren eskoletan, hamar irakasle ibiltariak, aste guttiek, ikusten dituzte mila bostehun eta berrogeitamar (1.550) haur, bi urtetarik sei urtetarainokoak, heldu baita ehunetarik larogeitasei; gehienak Zuberoan eta Baxenabarren, aldiz aise gutiago itsas hegian.

Elizaren eskoletan, lau ibiltari dira, aurten hasiak, hogeitama-lau (34) eskoletan, segitzen dituzte zazpirehun eta hogeitamairu (733) haur. Ibiltari horiek ohartu dira, haiek hasiz geroz, etxean bertan haur ttipiekin, zenbait guraso euskaraz mintzatzen hasi direla.

Ama-eskoletan ibiltariak eskas dira: gobernukoetan baliteke bertze hamarren enplegua, eta elizakoetan dagoeneko eskeak heldu dira datorren urterako.

Eskas izanik ere, ama-eskoletan gobernuak ordaintzen ditu ibiltariak, baina ez lehen mailakoetan. Eta ibiltari horiek egin lana, parte bederen, debalde liteke lehen eta bigarren mailan segitua ez balitz. Horra non den «txerto» berri baten behar gorria!

Escola horietan egiten den lanak zinez gauza guti ematen du. Ez uste holakorik. Bistan da errientea irakasle ibiltariak dituzten baldintzak ez direla onak: ez dira hasieratik behar bezala moldatuak³; bestalde, astean hiru ordu emanez bakarrik euskarari, haurrek ez baitute gauza haundirik ikasteko biderik.

Zernahi izanik, ez dira debalde hor egin lanak. Haurrei eskolan irakatsiz bestalde, erriente horiek baldin badakite haurrei euskal mintzairari gustua ematen, euskal kultura maitarazten eta euskal izatea sostengatzen, orduan, haurrek etxea ere gurasoekin euskaraz mintzatu nahiko dute eta egun oroz mintzatuz hor dute hobekienik ikasiko. Ez ote da mendez mende «etxean hazia» izan gure mintzaira zaharra!

III. — IKASTOLETAN

Baionan, 1969an, Ipar Euskal Herriko lehen ikastola aberzale-multzo batek ireki zuen. Geroztik egin du bide: orain hogeitabi ikastoletan larehun bat haur dabilta, bi urtetarik hamai-ka urtetakoak: Baionan, Donibane Lohitzunen, Senperen, Hendai-ian, Donapaleun, Azkainen, Uztaritzen, Maulen, Hazparnen, Garazin, Miarritzen, Arrangoitzen, Kanbon, Mugerren, Atarratzen.

Lehen mailako ikastolak ireki ziren duela lau urte, bat Angelen, bertzea Donibane Lohitzunen; hirugarrena Donapaleun 1977-an, sortu orduko zenbaitek hilarazi nahi bazuten ere.

Ikastola guztien kurrída SEASKA batasunak aurrizten edo koordinatzen du: behar den diruaren biltzeko gobernuak ez baititu ordaintzen, andereñoen formazioa bere gain hartuz irakasten hasi aitzin eta ondok (hogeitamalau (34) irakasle dira bost andereño gairekin).

Gaurko egunean, epe berri bat atera da ikastolentzat. Lehen mailan diren haur zaharren horiek bigarren mailan sartu behar lukete heldu den urtean. Non? Frantses eskola batetan... arte horretan ez baldin badu SEASKAK bigarren mailako ikastolarik irekitzen. Erran gabe: doa, holako erabaki bat ez dela nolana-hi eta aitzinetik gogoetarik egin gabe hartzen. Zeren oraingo dirua-

ren aldetik dituzten buruhausteak ez bait dira ttipituko, eta bada bertze karkulorik egiteko.

Nola ari dira lanean Ikastoletan?

Ikastoletako irakaskuntza, aita-amen eta irakasleen artean muntatua da eta, guti edo aski, urte oroz berritua. Ama-ikas-toletan hizkuntza bakarra euskara da, esan nahi baita ez dela euskara ikasten kanpoko mintzaira bat bezala, baina euskaraz dela ikasten. Lehen mailatik goiti, frantsesezko irakaskuntza mailaka sarrerazten da, euskara egonez mintzaira nagusia.

Haur horietarik gehienak ama-ikastolatik landa, lehen mailako frantses eskola batzutan sartzen baitira, arrenguratzen ahal gintezke beren ama-eskoletako frantses lagunak bezain badirenez?

Xehetasunetan sartu gabe, erraten ahal dugu ez dutela traba berezirik ukan frantses irakaskuntzari lotzeko; eta gehienak bertzei nagusi direla. Bistan da, zenbait nekez hasi dira irakurtzen: ardurenean irakasle berria ez zen batere ikastolen aldekoa!

IV. — GAU-ESKOLETAN

Gau-Eskoletan ez dira haurrak ikasle, baina adineko emazte eta gizonak; eta hor, gaurko egunean galde edo eske anitz bada.

Baionan bertan, sei lekutan larogei bat pertsona ari dira lanean (Orai-bat, Balichon, Mende-Berri, Musée Basque, St.-Amand, ZUP biltokitan).

Angelun, hirurogeitamar (70) bat, El Hogar-en, lau taldetan.

Bertzalde, ikas-lekuak badira Lapurdin: Miarritzen (2), Baionan (7), Donibanen (2), Hendaian (2), Bidarten, Angelun, Kanbon, Uztaritzen, Hazparnen, Urketan, Hiriburun. Baxenabarren: Donapaleun, Garazin, Baigorri eta Irissarin. Zuberoan: Maulen eta Atarratzen.

Herriz kanpo: Parisen, Bordelen (3), Pauen (2).

Orotara, Gau-eskoletan bortzehun bat (500) pertsona ari dira euskara ikasten, Parisen bertan ehun bat, berrogei irakaslek lagunduz.

Horra beraz larri-larri egina Euskal Irakaskuntzaren itzulia Ipar Euskal Herrian.

Txertoak aipatzen genituen hastapenean. Zenbait eskas dira, hala bigarren mailako eskoletan; bertze batzu, ahulak ama-eskoletan, lehen mailakoetan eta unibertsitatean; bertze bat, guttiz baliosa baina nekez lotzen dena, ikastola.

Txertoa beti gauza txarra da itxuraz, baina geroari buruz itxaropenez bete. Denen burrukari esker biziko da gure euskara. Lehenik, ditugun armak baliatuz eta denbora berean, gobernuari kenduz bertze erdi berri batzu, adibidez, irratia eta telebista euskaraz.

D. H.

M. I.

¹ «Irakasle ibiltariak» edo «itinérants» direlakoak, Gobernuak izen-datuak dira, baina ez daude, gainerakoen antzera, ikastetxe bati lotuak, bospasei lekutan ibiltzen baitira euskara irakatsiz.

² Hemen ikastolak beste eskolekin kausitzen dira. Horrek ez du erran nahi ikastolak frantses legearen arabera dabiltzanik. Alde batetik gobernuak ez ditu ordaintzen. Bestalde, inork ez du ahantzi gurasoen borroka, Prefetak nahi zuclarik Donapaleuko lehen mailako ikastola hetsarazi: Jaun horrek ez zuen uste hainbeste jende aterako zenik Baionako karriketara!

³ Formazioa bere gain ez harturik ere gobernuak, irakasleek pasatu dituzte, bistan da, beren diploma eta etsaminak (C.A.P.); bestalde «Ikas» batasunak muntatzen ditu noizbehinka ikastaldiak (ondarrekoan, hirurogeitamarrek segitu dute); erran behar da ere ibiltarien laguntzeko, hor dela «Conseillère pédagogique» gobernuak ordaindua, Angele ERRANDONEA anderea, bera lehen irakasle ibiltaria izana.

LA ENSEÑANZA DEL EUSKERA EN EL PAIS VASCO NORTE L'ENSEIGNEMENT DU BASQUE EN PAYS BASQUE NORD

En el plan universitario habría que señalar sobre todo la cátedra de lengua y literatura vascas de Burdeos III donde el profesor Haritschelhar y su asistente agrupan unos cuarenta estudiantes, entre los que hay 3 candidatos al doctorado.

En el nivel de la enseñanza secundaria el vascuence es considerado como «materia de opción» para el bachillerato. Se enseña a los que lo pidan, durante dos o tres horas por semana, en la mayoría de los colegios o liceos del País Vasco: Bayona, Biarritz, Saint Jean de Luz para la enseñanza pública; Bayona, San Juan de Luz, Ustaritz, Saint-Palais para la enseñanza privada. Pero esta enseñanza no se imparte sino durante los tres últimos años de la secundaria (15-18 años) y en condiciones defectuosas. No se prevé nada para el primer ciclo (11-14 años).

En el nivel elemental, desde hace un año los maestros están autorizados para dar dos horas de euskera por semana, pero el número de los maestros que lo pueden y lo quieren hacer es muy reducido: 1/10 más o menos en la enseñanza pública, algo mejor en la privada. Sin embargo, desde hace unos años, los maestros itinerantes enseñan regularmente en las clases maternas (10 en el sector público y 4 en el privado). Se llega

así a 2.300 niños de 2 a 6 años durante tres horas por semana, sobre todo en el País Vasco interior.

Todo esto es reciente y responde a la fuerte demanda de los padres. De ellos nace igualmente la escuela vasca «ikastola». Esta ha nacido en el Norte en 1969 en Bayona y toca actualmente a más de 400 alumnos agrupados en una veintena de escuelas federadas en «Seaska». A pesar de las dificultades de todo orden, el nivel primario (tras los seis años) se da en tres centros: Bayona, San Juan de Luz, Saint-Palais.

Los Gau-Eskola o cursos de tarde para adultos se han multiplicado (siete centros en el mismo Bayona), lo que indica también un importante cambio de mentalidad en relación con los años anteriores.

Au plan universitaire il faut surtout signaler la chaire de langue et littérature basque de Bordeaux III où le professeur Haritschelhar et son assistante regroupent une quarantaine d'étudiants, parmi lesquels 8 candidats à un doctorat.

Au niveau secondaire le basque est considéré comme «matière à option» pour le baccalauréat. Il est enseigné à ceux qui le demandent, pendant deux ou trois heures par semaine, dans la plupart des collèges ou lycées du Pays Basque: Bayonne, Biarritz, Saint Jean de Luz pour l'enseignement public; Bayonne, Saint Jean de Luz, Ustaritz, Saint Palais pour l'enseignement privé. Mais cet enseignement ne se donne que durant les trois dernières années du secondaire (15-18 ans) et dans des conditions défectueuses. Rien n'est prévu pour le premier cycle (11-14 ans).

Au niveau élémentaire les enseignants sont autorisés depuis un an à donner deux heures de basque par semaine, mais le nombre des maîtres qui peuvent et veulent le faire est très réduit: 1/10 environ dans l'enseignement public, à peine mieux dans l'autre. Depuis quelques années cependant des instituteurs itinérants enseignent régulièrement dans les classes maternelles (10 dans le public et 4 dans le privé). On atteint ainsi 2.300 enfants de 2 à 6 ans durant 3 heures par semaine, surtout en Pays Basque intérieur.

Tout ceci est récent et répond à la forte demande des parents. C'est d'ailleurs de là que vient aussi l'école basque «ikastola». Celle-ci a démarré au Nord en 1969 à Bayonne et atteint aujourd'hui plus de 400 élèves regroupés dans une vingtaine d'écoles que «Seaska» fédère. Malgré des difficultés de tout ordre, le niveau primaire (après 6 ans) est atteint dans trois centres: Bayonne, Saint Jean de Luz, Saint Palais.

Enfin les cours du soir pour adultes se sont multipliés (7 centres à Bayonne même) ce qui indique aussi un important changement de mentalité par rapport aux années antérieures.